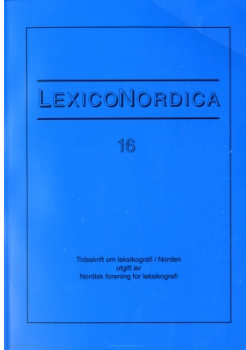

LexicoNordica

Forfatter:	Loránd-Levente Pálfi & Andreas Møller Lange	
Anmeldt værk:	<i>Filosofisk Leksikon</i> . 1. udgave, 1. oplag. København: Gyldendal 2008. 528 sider, ill., indb. Kr. 499,-	
Kilde:	LexicoNordica 16, 2009, s. 371-383	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Loránd-Levente Pálfi & Andreas Møller Lange

Filosofisk Leksikon. 1. udgave, 1. oplag. København: Gyldendal 2008. 528 sider, ill., indb. Kr. 499,-

1. Indledning: Endelig dør Foucault i Danmark!

Traditionen for ordbogs- eller leksikonskrivning inden for filosofi er i Danmark overraskende ny og tilsvarende fattig. Behovet har imidlertid eksisteret længe, jf. fx Conr. Fred. von Schmidt-Phiseldek, der i et lille skrift med titlen *Forslag til en Ordbog for Philosophien, som et Middel til at fremme giensidig Forstaaelse blandt Philosopherne* (1807) skriver:

Denne Syge er især i de nyeste Tider bleven saa herskende, at intet Begreb mere staaer fast, og at det næsten bliver umueligt at enes om nogen Sætning, fordi hver enkelt filosofisk Forfatter forbinder sit eget Begreb med de Ord, som ere uundværlige for at udtrykke det. Det burde med Rette være een af de bedre ph[i]losophiske Hoveders fornemste Bestræbelser, at virke kraftigen imod denne Uskik, og det turde ikke være usandsynligt, at den for en stor Deel kunde udryddes ved en foretagen *Revision over den hele filosofiske Terminologie*; [s. 6, kursiveringen er forfatterens egen]

Ser man bort fra Himmelstrup (1936), som vel hører hjemme i forfatter-skabsleksikografien snarere end i filosofileksikografien, er det, så vidt det er os bekendt, først 154 år efter ovennævnte efterlysning, nemlig med Thomsen (1961), at der for første gang foreligger et leksikografisk opslagsværk på dansk om filosofi.

Thomsen (1961), som er udkommet i fire udgaver (senest fjerde udgave fra 1971) og imellem disse i adskillige oplag, er imidlertid primært et biografisk leksikon. Værket består af tre dele (foruden omtekst inkl. bibliografi): (1) en filosofihistorisk indledning på over 100 sider; (2) en biografisk leksikondel (som er hoveddelen og fylder langt over størstedelen af værket); (3) en terminologisk ordbogsdel (som fylder omkring 30 sider).¹

Det næste værk i rækken af leksikografiske opslagsværker på dansk om filosofi er Hartnack (1963), som ganske vist primært er terminologisk orienteret, men til gengæld beskedent mht. såvel side- som

¹ Når vi ikke anfører de præcise sidetal, er det fordi, vi antager, at de varierer fra udgave til udgave.

emnemæssigt omfang. Bogen fylder 135 sider i lille format, indeholder omkring 130 artikler (hvortil hører et navne- og emneregister på tre sider) og handler udelukkende, som titlen også antyder det, om moderne filosofi.

Hartnack (1963) efterfølges af Julia (1969), som er *Larousse dictionnaire de la philosophie* i dansk oversættelse. Julia (1969) indeholder efter vores udregning omtrent 850 opslagsord, optegner såvel navne som termer og fremviser en interessant lemmasektion; det indeholder mange opslagsord, som man normalt ikke ville vente at finde i et filosofileksikon (fx ”familie”, ”fanatisme”, ”fritid”, ”frustration”, ”totemisme”, ”troskab”, ”tærskel”, ”vane”, ”åndssvagthed” m.fl.).

Det er således først med Hanneborg (1971), som udkom i en uændret andenudgave i 1994, at der foreligger en danskproduceret filosofiordbog, som er konciperet til danske brugere, og som handler om filosofi generelt. Dette værk optegner kun termer, dvs. ikke navne, og det indeholder efter vores udregning omtrent 1.200 opslagsord.

Det femte værk i rækken er Lübcke et al. (1983), som med sine 1 500 opslagsord² hidindtil har været det absolut mest ambitiøse og mest solgte filosofileksikon på dansk. Værket optegner såvel navne som termer. Det er aldrig udkommet i en andenudgave, men til gengæld i mange oplag (senest 18. oplag i 2006), hvor der enkelte gange er blevet rettet nogle detaljer. Hovedproblemet med værket, som ellers har nydt og stadig nyder betydelig anseelse i videnskabelige kredse (det er også blevet oversat til norsk, svensk og tysk), har de seneste mange år været, at det aldrig rigtig er blevet ajourført. De nævnte rettelser har været meget små og ikke mindst meget få. Således oplyses end ikke i det nyeste oplag fra 2006, at Michel Foucault døde i 1984.

Det sjette og næstseneste værk i det filosofileksikografiske landskab i Danmark er Olsen (1993), som med sine 80 sider er meget lille af omfang (indeholder 81 artikler), men udgør et brugbart supplement til de andre værker. Interessant ved dette værk er, at det er opstået i det filosofiske miljø omkring Det Kongelige Danske Kunstakademi og primært er tiltænkt til brug for studerende sammesteds.

Filosofisk Leksikon (2008), herefter FL, er således det syvende og seneste værk i rækken af danske filosofileksika hhv. filosofiordbøger. Det optegner såvel navne som termer, og det er mht. side- og emnemæssigt omfang det hidtil største og – taget i betragtning at ikke mindre end 62 danske fagfolk har været bidragydere – mest ambitiøse filosofi-

² Antallet og udvalget af lemmata har været det samme lige fra første oplag og frem til det seneste.

leksikon på dansk. Antallet af opslagsord (1.300) er dog overraskende nok lidt lavere end i Lübcke et al. (1983/.../2006).

FL har været næsten 10 år undervejs. Initiativtageren er Morten Hesseldahl, som af uddannelse bl.a. er cand.phil. i filosofi, nu direktør på dagbladet *Information*. Han påbegyndte FL-projektet i 1999. På det tidspunkt var han direktør for Høst & Søn og Hans Reitzels Forlag. I 2000 kom Knud Michelsen til som ekstern redaktør og senere også Søren Harnow Klausen. Ved årsskiftet 2001/2002 forlod Morten Hesseldahl Høst & Søn og dermed FL-projektet, idet han blev administrerende direktør for Bonnier Forlagene i Danmark. I 2004 blev projektet solgt til Gyldendal. Her blev værket videre- og færdigredigeret af Gert Posselt efter de principper, som oprindeligt var blevet nedfældet i Morten Hesseldahls tid. Redaktionen blev afsluttet i april 2008.³ Af forordet fremgår det, at de tre (hoved)redaktører er Knud Michelsen, Søren H. Klausen og Gert Posselt. De figurerer imidlertid ikke på titelbladet.

FL er det første leksikografiske opslagsværk på dansk om filosofi, hvor man finder oplysning om Michel Foucaults (1926–1984) fødsels- og dødsår. Det giver et fingerpeg om, hvor lidet ajourført de hidtidige leksikografiske resurser i Danmark har været. Retfærdigvis skal det siges, at Hanneborg (1971/1994), kun optegner termer. Desuden er Hanneborg (1971/1994) stadig uundværlig, da værket optegner flere termer end FL, som også optegner navne. Heller ikke Julia (1969) og Lübcke et al. (1983/.../2006) kan siges at være blevet overflødiggjort med den nye udgivelse, da værkernes lemmabestand varierer betydeligt. Men som det fremgår af ovennævnte, har et nyt, ajourført leksikografisk opslagsværk på dansk om filosofi været aldeles tiltrængt.

2. Indhold og form

FL ”omfatter udelukkende Vestens tænkning og erkendelsesformer”, hedder det i forordet om den overordnede emneafgrænsning. Og om kriterierne for lemmaselektionen kan man læse følgende sammesteds:

En lang række begreber fra filosofiens grunddiscipliner (metafysik, etik, logik, videnskabsteori og æstetik) og personer fra filosofihistorien er obligate. Hertil kommer begreber og personer fra andre fag, fx idéhistorie, religionsfilosofi, historiefilosofi, medicinsk filosofi, psykologi, biologi,

³ Der skal hermed rettes tak til Morten Hesseldahl for at have været behjælpelig med oplysninger om FL’s tilblivelseshistorie.

pædagogik, matematik, fysik, litteraturteori, antropologi, økonomi, retsfilosofi og ikke mindst samfundsvidenskaberne og politisk filosofi.

Der er tilstræbt en bredde, som netop danner en repræsentativ helhed af de vigtigste strømninger – og også nogle af de mindre indflydelsesrige.

Lemmaselektionen er et meget positivt træk ved FL, men samtidig også én af værkets svagheder. Som det fremgår af det ovenfor anførte citat, er der fra redaktionel side blevet lagt stor vægt på at skabe et tværfagligt leksikon. FL tilstræber ikke alene en leksikografisk kodificering af såvel traditionel som moderne filosofisk terminologi, men tilmed at bygge bro mellem videnskaberne.⁴ Brugeren kan her slå op under mange ord og termer (inkl. flerordsenheder), som for en stor dels vedkommende ikke tidligere er blevet lemmatiseret i leksikografiske opslagsværker på dansk om filosofi (fx *bioetik*, *biosemiotik*, *calvinisme*, *computer*, *dannelse*, *datalogi*, *folk*, *folkeret*, *globalisering*, *hellig/profan*, *historie*, *humanistiske videnskaber*, *humor*, *intelligens*, *intelligent design*, *kapital*, *kapitalisme*, *kultur*, *kulturradikalisme*, *lingvistik*, *magi*, *Maxwells dæmon*, *minimalstat*, *mulige verdener*, *multikulturalisme*, *nanoteknologi*, *nationalisme*, *natvægterstat*, *pacifisme*, *psykiatri*, *psykosomatik*, *psykoterapi*, *rum/tid*, *seksualitet*, *velfærdsstat*, *viden*, *ytringsfrihed*, *økofascisme*, *økologi*, *økonomi*, *økosofi* m.fl.).

Den bredtfaavnende selektion optimerer FL's opslagspotentiale og øger dets brugbarhed som informationssøgningsværktøj, samtidig med at værkets primære funktion (at yde hjælp ved vidensstilegnelse eller i forbindelse med vidensproblemer) selvsagt understøttes. Men netop den kvantitative ambition gør, at databearbejdningen bliver kvalitativt svingende. I øvrigt har mange af de ovennævnte lemmata vitterligt intet med filosofi at gøre, og FL er immervæk et filosofileksikon – ikke fx en almen encyklopædi. Mange vil måske mene, at jo flere ord, et leksikon indeholder, des bedre er det. Ergo kan man ikke beklage sig over en bred selektion. Grundlæggende er en sådan tanke ikke forkert, men den er urealistisk og desuden leksikografifagligt problematisk. Problemet er, at ingen ordbog og intet leksikon kan medtage alle ord, dertil findes alt for mange ord i sproget, alt for mange termer i det givne fagsprog. Selv et værk som *Ordbog over det danske Sprog* (1918–1956), som med tillægsværket (udgivet 1993–2005) fylder 33 bind og i alt optegner ca. 316.000 lemmata⁵, af hvilke 290.000 er forskellige, indeholder langt fra

⁴ Måske har Mittelstraß (1980–1996) været forbilledet? Det er en nøjagtigt sådan ambition, om end i større udstrækning, Mittelstraß (1980–1996) lægger for dagen.

⁵ Af disse er 26.000 lemmata i tillægsværket, som i alt indeholder 66.200 lemmata, gengangere fra hovedværket, som indeholder 250.000 lemmata. Desuden figurerer 70.000 lemmata i hovedværket som sublemmata.

alle ord i det danske sprog. Når *nogle* ord medtages i en given ordbog eller i et givent leksikon, sker det nødvendigvis altid på bekostning af *andre* måske mere relevante ord eller termer, der enten slet ikke medtages eller ikke behandles fyldestgørende.

Filosofi betyder visse lig ikke kun fagfilosofi, men filosofi betyder dog heller ikke litteraturteori, økonomisk teori eller politisk ideologi, som hver især hører ind under de respektive enkeltvidenskaber (litteraturvidenskab, økonomi, historie eller politologi), som bogen netop definerer filosofien som gående på tværs af. Samtidig med at filosofien af FL tildeles rollen som tværfaglig disciplin, opfattes den også som selve tværfaglighedens fundering og mulighed. Det kan filosofi rigtignok godt være i kraft af, at den ikke selv er nogen enkeltvidenskab; og dog behandles den i FL netop som en sådan positivitet og med en noget speciel om end diffus status, der ”har en generel ambition om at ville omfatte det hele” (FL, s. 10). Filosofien tildeles her en ambiguitet, som kan være vildledende for lægfolk eller studerende – ja, endogså for filosofifagfolk. Som bruger savner man en klar afgrænsning af filosofien som emne- hhv. vidensområde.

Desuden forekommer lemmaselektionen noget skæv og i denne forbindelse alligevel ikke som den ajourføring af filosofien, som man kunne forvente; en ajourføring, der netop kunne skille FL ud fra tidligere filosofileksika som fx Lübcke et al. (1983/.../2006). I det følgende vil vi se på et par eksempler (dels artikler om termer, dels artikler om personer).

Termen **intension** inkluderes, hvilket kun er på sin plads, men man savner for den nyere filosofi så væsentlige termer som fx ”differance” eller ”italesættelse”. At en term som **økofascisme** medtages, vidner måske om et ønske om at være aktuel i dagens debat. En debat, der måske ikke vil være der i morgen – eller i overmorgen. Hvis personer som Werner Heisenberg, Max Planck, Marshall McLuhan, Benjamin Franklin, Georg Brandes, Niels Bohr og Tycho Brahe skal regnes for filosoffer, bruges benævnelsen filosof noget lemfældigt. Ud fra et filosofisk synspunkt kunne man kalde disse for yderst marginale skikkelser, måske endda slet ikke filosoffer, selvom medtagelsen af dem fint lever op til FL’s målsætning om ikke kun at ville inkludere filosofiens hovedstrømninger. Men hvorfor er der i så fald ikke levnet plads til en så vigtig filosof som den italienske Giorgio Agamben, som ellers er stor nok til, at USA har opdaget ham? I USA har fx filosofen J.D. Caputo en vægtig indflydelse netop i vore dage, men heller ikke han er inkluderet. I Frankrig findes en aktuel filosof i Jean-Luc Nancy – heller ikke han er kommet med. Man finder Gianni Vattimo, men dennes

læremester Luigi Pareyson er også udeladt. Andre vigtige filosoffer som Alexandre Koyré og Georges Canguilhem er ligeledes forbigået. At vælge favoriseringen af litteratur(videnskab), fysik og astronomi i form af fx Brandes, Bohr og Brahe frem for ovenstående filosoffer, er udtryk for provinsialisme selv for et dansk leksikon. Negligeringen af Agamben, Pareyson og Caputo gør tillige, at der ikke findes plads til termer som ”negativ teologi”, ”svag ontologi” eller tanken om ”religion uden religion”. Disse er ellers begreber, som sammen med dekonstruktionen er højaktuelle i fx USA.

Et positivt træk er det imidlertid, at den danske bruger af FL ud over at finde artikler om kendte skikkelser som fx Søren Kierkegaard og Harald Høffding også kan slå op under nyere danske filosoffer som K.E. Løgstrup, Villy Sørensen, Johannes Sløk og Justus Hartnack.

FL har i forhold til forgængererne Lübcke et al. (1983/.../2006) inkluderet en indledning med overskriften ‘Filosofi og tværvidevidenskab’. Indledningen formulerer meget rammende, hvorfor metafysik er – og bliver – filosofiens førstedisciplin:

Selv om forskellige tænkere ikke har tøvet med at problematisere metafysikkens førerposition og foreslået andre doktriner som ”første filosofi” (erkendelsesteori, etik, politik, æstetik osv.), så er der i det store perspektiv næppe tvivl om, at metafysikken holder denne position, – ikke mindst fordi de andre kandidater til førstefilosofi uvægerligt transporterer metafysiske antagelser med sig. Hvis man eksempelvis vil gøre erkendelsesteorien til førstefilosofi – en udbredt tendens i kølvandet på den tyske filosof Immanuel Kant fra 1700-tallets anden halvdel – så bliver man nødt til at antage eksistensen af erkendende væsener med en lang række egenskaber, og så er man allerede i gang med at lave metafysik. [FL, s. 10]

Ovennævnte eksemplificeres med nogle velvalgte eksempler på den efterfølgende side i FL. Eksemplerne viser, hvorledes grundlagsdiskussionerne i videnskaberne implicerer filosofien.

Indledningen indeholder imidlertid også visse uklarheder kombineret med en forudindtaget indstilling til, hvad filosofi er. Fx er afgrænsningen af alle de ”store spørgsmål”, der angiveligt optager filosofien, både klichépræget og mangelfuld. Den afspejler kun en mindre del af alt det, filosofien i dag interesserer sig for. Indledningens implicitte eskatologiske påstand om, at filosofien i løbet af sin udvikling ”har gjort vore muligheder for at besvare [filosofiens store spørgsmål] mere klare” (FL, s. 9), står også til diskussion – mange fagfolk vil være uenige. Faren er her, at lægmanden vil tage indledningens ord for gode varer desuagtet

og uvidende om, at mange filosofifagfolk mener, det netop ikke forholder sig sådan, som indledningen hævder.

Indledningens spaltning af det 20. århundredes filosofi i hhv. en analytisk og en kontinental del som to stærkt adskilte strømninger – og i øvrigt med karakteristikken ”videnskabsvenlig” for den analytiske gren og ”videnskabsskeptisk” for den kontinentale – er ligeledes problematisk. På side 11 betegnes de to ”stærke strømninger” dog kun ud fra tendenser:

Som tendens koncentrerer den analytiske filosofi sig om udviklingen af logik, videnskabsteori og sprogfilosofi – medens den kontinentale filosofi gerne interesserer sig for historie, politik og samfund. Et beslægtet skel løber mellem en tendens til at se filosofien som en videnskab, der fortløbende udvikler sig, fokuseret på specifikke problemer, og derfor ikke behøver at interessere sig synderligt for sin egen historie – og en tendens til at se filosofien som en videnskab, der omvendt er bundet til hele tiden i særlig grad at se sig selv som historisk produkt og hele tiden at reflektere sin egen tradition på ny.

At dele filosofien ind vha. dette skarpe skel mellem det systematiske og det historiske er typisk for den analytiske tradition. Det bliver således en ensidig fokusering og inddeling, som kan være vanskelig at gennemskue for den filosofisk uskoledede bruger.

Om FL's tiltænkte brugergruppe oplyses kun det følgende på omslagets bagside:

FILOSOFISK LEKSIKON er et hjælpemiddel for alle, der er interesserede i de byggesten, som vores verden i dag bygger på.

Denne målgruppedefinition er problematisk; fx er indledningen åbenlyst ikke skrevet til den (filosofisk) uskoledede bruger, jf. de følgende uddrag:

skal [filosofien] måske endda besinde sig på, at ”philosophy of science is philosophy enough” (den amerikanske filosof Willard V.O. Quine midt i 1900-tallet)? Eller skal den omvendt tage afstand fra videnskaben, der ikke ”tænker” i ordets dybeste forstand, og snarere hævde at praktisere en fundamental-ontologi, der gør videnskaberne til overfladisk teknologi (den tyske filosof Martin Heidegger i samme periode)? [FL, s. 10]

Omfattende traditioner i 1900-tallets filosofi hævder imidlertid, i en radikalisering af Kants metafysikkritik, at man før metafysikken må interessere sig for menneskets livsform, hvilket har givet anledning til forskellige vitalismer og eksistentialistiske udlægninger, der ofte interesserer sig for at bestemme det autentiske liv. [FL, s. 12]

Det er tvivlsomt, om ”alle, der er interesserede” i filosofi kan forstå disse og lignende afsnit. De er skrevet i et forholdsvis tungt akademisk sprog og indeholder en del indforståede formuleringer. Det ville dog være forhastet at dømme ud fra indledningen alene, og nogle stikprøveopslag viser rigtignok, at FL ikke gennemgående er skrevet i en sådan stil som indledningen, men mange af artiklerne er; jf. fx følgende:

fuldstændighed, en egenskab, som en mængde aksiomer eller en logik typisk har: (1) en mængde af aksiomer er fuldstændig for logikken L , hvis ethvert teorem i L er mulig at bevise med anvendelse af aksiomerne. (2) en logik L er *svag semantisk fuldstændig*, hvis enhver sand sætning i sproget er et teorem af L . L er *stærk semantisk fuldstændig*, hvis det for enhver mængde Γ af sætninger gælder, at enhver logisk konsekvens af Γ er udledbar fra Γ med anvendelse af L . En logik er *Post-fuld-stændig*, hvis L er konsistent, og der ikke er nogen stærkere logik end L for det samme sprog, der er konsistent.

Se også \triangleright sundhed og Kurt \triangleright Gödel.

VFH

Artiklen foroven er gengivet, som den findes i FL (læg fx mærke til den løse bagkant); kursiveringerne er således FL's egne. Problemet med artiklen er, at den ikke er umiddelbart forståelig for ”alle, der er interesserede” i filosofi. Ikke alene er den skrevet i et tungt videnskabeligt sprog, den indeholder tilmed et symbol, nemlig Γ , som bestemt ikke kan forventes kendt af ”alle, der er interesserede”. Γ , eller for den sags skyld andre lignende symboler, bliver ikke forklaret nogetsteds; omtekstens forkortelsesliste på side 8 havde ellers været en oplagt mulighed.

FL's brugerprofil er ikke tilstrækkeligt gennemtænkt, hvorfor indholdet stedvis er uensartet og dermed ikke tilpasset den/de påtænkte brugergruppe(r). Brugerprofileringens afgørende vigtighed har de seneste i hvert fald 15 år været alment kendt og anerkendt i metaleksikografien, og den er blevet fremhævet utallige gange; senest af fx Pálfi et al. (2008):

For at opfylde deres funktioner og for stadig at kunne forandre sig og udvikle sig fremover skal leksikografiske værktøjer nødvendigvis gennem en nøje afstemt bruger-, data-, og tilgangskalibreringskæde. Kalibreringen af de leksikografiske værktøjer, hvori brugeren kommer i første position, er bestemmende for hele kalibreringskæden, der netop

har til formål at sikre den *brugertilpassede datatilgang*, som er leksikografiens raison d'être.

Ordbøger og leksika kan ikke udarbejdes til alle og til alle tænkelige formål. En forsker har andre vidensbehov eller behov for en anden type data(re)præsentation end en lægmand. FL er et kognitivt-funktionelt leksikon, som skal bistå brugere med vidensproblemer, og det kan ikke til fulde anvendes af "alle, der er interesserede" i filosofi; således ikke af fx almindelige lægfolk (medmindre det drejer sig om belæste, engagerede og meget interesserede lægfolk). FL kan efter vores vurdering bedst anvendes af følgende brugergrupper: (1) filosofistuderende; (2) studerende og fagfolk fra andre videnskaber (især de beslægtede såsom idéhistorie, litteraturvidenskab, kunsthistorie m.m.); (3) filosofifagfolk (men kun til dels). Særligt kan gruppe 1 og 2 få megen nytte af bogen. Da FL's kildehenvisningspraksis ikke lever op til almindelig videnskabelig standard, og da artiklerne er af svingende faglig tyngde, dvs. nogle artikler er fagligt mere tunge og mere lødige end andre, kan gruppe 3, såfremt det skal være i forskningsøjemed, kun til dels bruge værket.

Den svingende faglige tyngde og lødighed kan konstateres gennem få opslag. Således hedder det fx om Martin Heidegger i artiklen **kontinentalfilosofi**, at denne bedrev livsfilosofi. Artiklen **livsfilosofi** (skrevet af en anden bidragsyder) udelader dog meget klogt at nævne Heidegger. At skrive, at Heidegger var livsfilosof, er ganske enkelt forkert.

Artiklen **dekonstruktion** giver en god behandling af emnet, men er alligevel behæftet med visse problemer. Fra en beskrivelse af begrebets foregribelse hos Edmund Husserl i form af dennes "Abbau" springes der direkte til Jacques Derrida. Således udelades den vigtige detalje, at termen dekonstruktion (*déconstruction*) kommer ind i fransk filosofi som oversættelse af Heideggers "Destruktion" (§ 6 i Heideggers *Sein und Zeit*). "Destruktionen", som er Heideggers ontologiske opgør med metafysikken, frigør netop tænkningen fra metafysikken. Skellet mellem metafysik og tænkning er lige så væsentligt hos Derrida, som det er hos Heidegger, og det er først med Heidegger, at fænomenologien forstås som ontologi. Det er på dette grundlag, at Derrida konciperer dekonstruktionen. Artiklens konklusion fokuserer alt for ensidigt på dekonstruktionens betydning for litteraturen hhv. litteraturvidenskaben, og herved glemmes betydningen for filosofien. Dekonstruktionen er fælles baggrund for en hel generation af netop filosoffer (altså ud over litterater osv.) i fransk filosofi såsom Michel Foucault, Louis Althusser, Gilles Deleuze og Jean-François Lyotard.

Artiklen **Kant, Immanuel** viser en problematisk modstilling af ”das Ding an sich” og ”das Ding für uns”; noget, som vi også ser i artiklen **Ding an sich/Ding für uns**. Problemet består bl.a. i, at der henvises til begge udtryk som værende deciderede filosofiske fagudtryk. Udtrykket ”Ding für uns” forekommer imidlertid os bekendt overhovedet ikke hos Kant – ikke nogetsteds. Kants ord for det, vi erfarer, er *Gegenstand der Erfahrung* (erfaringsgenstand) eller *Erscheinung* (fænomen). Enhver kan selvfølgelig komme til at fortale sig. For det meste er det filosofi-studerende, der på forhånd har opgivet at finde nogen mening i Kant, som anvender fortalelsen. Men naturligvis bruges udtrykket også af andre: En Google-søgning den 6. november 2008 gav dog kun 66 træffere (i alle sammenhængene på nær én brugtes udtrykket i filosofisk betydning). Nu har man et leksikons autoritet at henvise til. I øvrigt er Kants ”Ding an sich” ikke noget mystisk. Det er en ting. Udtrykket betegner en hvilken som helst ting uafhængig af vores erfaring; den ting, som ikke har en forside og en bagside, som ikke ses først fra den ene side og så fra den anden. Forståelsen af Kant er vigtig ikke alene på grund af Kant, men fordi det er på grundlag af bl.a. hans indsigt, vi kan komme til en forståelse af fænomenologiens, Husserls eller Merleau-Pontys, pointe: At vi slet ikke befinder os i en verden af ting.

Overordnet kan det fastslås, at den tyske, franske og italienske filosofi ikke er blevet inddraget tilstrækkeligt. Også dette bidrager til, at filosofifagfolk kun til dels kan få glæde og nytte af bogen.

Hvad angår formen, dvs. værkets opsætning og udseende i det hele taget, er FL efter vores vurdering mindre vellykket. Det er beklageligt med en bog, der har været så længe undervejs, og som der ellers er blevet lagt så mange kræfter i. Bogen er en anelse for stor, en anelse for tung og derfor ikke håndterlig; jf. Pálfi et al. (2008):

Leksika og ordbøger er leksikografiske værktøjer, og som alle andre værktøjer skal de afbalanceres og justeres; de skal tilpasses. I værktøjsmagernes fagsprog taler man om hhv. **kalibrering**, **dekalibrering** og **rekalibrering**, når værktøjerne skal optimeres, når de kommer ud af justering, og når de på ny skal indstilles og tilpasses.

Den kalibrering, der i ovennævnte tales om, gælder i høj grad også den fysiske form hhv. udformning af et givent leksikografisk opslagsværk. Om ethvert værktøj gælder følgende: Hvis det er klodset at bruge, vil det ikke blive brugt, eller ikke lige så meget, som det værktøj, der er strømlinet, skræddersyet og håndterligt. En lettere papirtype, en lidt mindre skriftstørrelse samt en lidt mindre luftig opsætning havde muliggjort en i

såvel højden som tykkelsen fysisk mindre og dermed ikke alene mere elegant, men også lettere håndterlig bog. Skriftstørrelsen i omteksten minder om teksten i en MagnaPrint-udgivelse og er direkte uskøn i et værk, som ikke er tiltænkt svagtseende brugere. Heller ikke omslaget er efter vores mening behændigt udført. Hvis ikke bogens titel og undertitel forhindrede det, kunne den potentielle køber ud fra et blik på omslaget let få den tanke, at FL var en triviallitterær bog eller en skønlitterær bog til folk med læsevanskeligheder – eller en fortsættelse til *Sofies verden* (1992)⁶. Måske har netop omslaget til *Sofies verden* tjent som inspirationskilde? Under alle omstændigheder er bogens design upassende i forhold til, at det drejer sig om noget så ”ædelt”, seriøst og akademisk som et filosofileksikon (som vel at mærke *ikke* er skrevet til børn, *ikke* til folk med læsevanskeligheder og *ikke* til svagtseende). Den løse bagkant fuldender miseren.

3. Sammenfatning

”Beauty lies within the eyes of the beholder”, siger et bevinget ord på engelsk, hvorfor det skal indrømmes, at vores dom, hvad angår FL’s form, mestendels er subjektiv. FL er efter vores mening ikke noget smukt bogværk. Det er ikke alene uhensigtsmæssigt i forhold til bibliofile brugere og bogsamlere, hvortil i øvrigt en ikke ubetydelig del af akademikerne hører, men i særlig grad uheldigt med et værk, som der er blevet lagt mange kræfter i og brugt mange resurser på, hvilket uden tvivl er tilfældet for FL’s vedkommende.

FL er heller ikke et leksikon, som ”alle, der er interesserede” i filosofi kan bruge. Ganske vist er mange af artiklerne tilgængelige for almenheden (herunder lægmanden), men for en stor dels vedkommende er værket skrevet til akademikere (inkl. studerende). Der er i og for sig intet uetisk eller problematisk i, at akademikere skriver bøger for andre akademikere, blot kan det ud fra et markedsføringssynspunkt være kritisabelt, hvis man foregiver, at alle og enhver kan bruge det givne (in casu leksikografiske) produkt.

På indholdssiden rummer FL en del uklarheder både med hensyn til betydningsforklaringer og i redegørelserne i mange af artiklerne. Hertil kommer, at vægtningen af indholdet for en dels vedkommende er skæv. En overvejende god del af artiklerne har et højt fagligt niveau, men det sker på bekostning af, at værket ikke er homogent. FL’s ambition om at

⁶ *Sofies verden*, skrevet af Jostein Gaarder, er en roman om filosofiens historie. Bogen udkom første gang i 1992 og siden i talrige udgaver og utallige oplag.

have det størst mulige antal bidragydere er på mange måder værkets styrke, men samtidig også dets svaghed, da den faglige tyngde bliver svingende, og sammenhængen og sammenhængskraften lider.

Det er imidlertid uomtvisteligt, at FL er et meget ambitiøst, generøst og for størstedelens vedkommende et fagligt solidt leksikon. Med et nyt omslag, et nyt layout, en stedvis redigering i akademikeres favør (dvs. en omskrivning af de artikler, som p.t. er mere af formidlingsmæssig end af forskningsmæssig karakter, med henblik på at højne niveauet), en udbedring af skævheder, fejl og mangler, samt efterlevelsen af almindelig videnskabelig kildehenvisningspraksis kunne der komme et endog rigtigt godt leksikon ud af det – vel at mærke til brug for akademikere.

4. Bibliografi

4.1. Ordbøger/leksika

- Hanneborg, Bente og Knut (under medvirken af C.H. Koch) 1971: *Filosofisk ordbog. Ord og udtryk fra oldtidens til dagens tankeverden*. København: Høst og Søn. (2. udgave: *Filosofisk ordbog*, 1994).
- Hartnack, Justus 1963: *Den ny filosofi. Leksikon over emner, begreber og argumenter*. (Berlingske Leksikon Bibliotek). København: Berlingske.
- Himmelstrup, Jens 1936: *Terminologisk Ordbog til Søren Kierkegaards Samlede Værker*. København: Gyldendal. (Bind XV i 2. udgave af Søren Kierkegaards *Samlede Værker I–XIV*. København: Gyldendal 1920–1931).
- Julia, Didier 1969: *Larousse filosofileksikon. Larousse dictionnaire de la philosophie*. Oversat fra fransk af Karen Mathiasen. Odense: Skandinavisk Bogforlag.
- Lübcke, Paul (red.)/Arne Grøn/Jørgen Husted/Stig Alstrup Rasmussen/Peter Sandøe/Niels Christian Stefansen 1983: *Politikens Filosofi Leksikon*. 1. udgave, 1. oplag. København: Politiken.
- Mittelstraß, Jürgen (Hrsg.) 1980–1996: *Enzyklopädie Philosophie und Wissenschaftstheorie. Bd. I–IV*. Mannheim: Bibliographisches Institut.
- Olsen, Kasper Nefer 1993: *Labyrinth – für freie Geister*. København: Det Kongelige Danske Kunstakademi.
- Thomsen, Henrik 1961: *Hvem tænkte hvad : Filosofiens hvem – hvad – hvor*. (Politikens Håndbøger nr. 247). København: Politiken.

4.2. Anden litteratur

Pálfi, Loránd-Levente/Patrick Leroyer/Adam Wagner/Spiros Divaris Vesterdahl 2008: Skomager, bliv ved din læst! Om politologiske leksika, politik i leksika og leksikografiske værktøjer. I: *Lexico-Nordica* 15, 291–300.

Schmidt-Phiseldek, Conr. Fred. von 1807: *Forslag til en Ordbog for Philosophien, som et Middel til at fremme gjensidig Forstaaelse blandt Philosopherne*. (Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Skrifter, Bd. 4). København.

Loránd-Levente Pálfi
Forskningsassistent
Center for Leksikografi,
Forskning i behovstilpasset
informations- og datatilgang
Handelshøjskolen, Aarhus Universitet
Fuglesangs Allé 4
DK-8210 Aarhus V
llp@asb.dk

Andreas Møller Lange
Videnskabelig assistent
Center for Medier, Erkendelse og
Formidling,
Afdeling for Filosofi
Københavns Universitet
Njalsgade 80
DK-2300 København S
amlange@hum.ku.dk